

Liberalismens grunder

Den enskilda människan

Den enskilda människan är liberalismens utgångspunkt. Målet är hennes frihet.

Varje människa är unik. Vi har alla vår speciella personlighet och våra bestämda drömmar om framtiden. Men människan besitter också en förmåga att identifiera sig med andra - att leva sig in i andras situation, förstå deras problem och inse att hon är en bland många.

Ingen människa kan förstås enbart genom sina roller; sitt yrke, sitt kön, sin tro, sin nationalitet eller sin politiska uppfattning. Varje människa har sitt eget samvete, var och en kan utvecklas, växa och skapa.

Var och en har förmåga att göra både gott och ont. När människan har ansvar och makt över sitt eget liv kan hennes bästa egenskaper frigöras. Om människan får för mycket makt över andra kan hennes sämsta instinkter släppas lösa.

Liberalismen avvisar alla drömmar om ett slutligt idealtillstånd som det politiska arbetets mål.

Endast i ett öppet samhälle, med mekanismer för kontroll och korrigerande, kan maktmissbruk, förtryck och den rena ondskan hållas tillbaka och individens frihet säkras.

Respekt för den enskilde

Den liberala individualismen bygger på en fundamental jämlikhetstanke. Liberalismen betraktar alla individer som jämlikar - men inte som lika varandra. I ett liberalt samhälle skall var och en behandlas med samma hänsyn och respekt som andra.

Staten och lagarna skall skydda den enskildes rätt att leva och utvecklas som en självständig människa. Rättssamhället och det fria ordet är nödvändiga förutsättningar för att den enskildes frihet och integritet skall respekteras.

Det liberala kravet på jämställdhet mellan kvinnor och män, samt kravet att arbetet mot könsdiskriminering måste föras vidare, utgår från respekten för individens egenart. Godtycke, tradition och diskriminerande lagar begränsar både mäns och kvinnors livschanser. Jämställdhet betyder inte att alla skall leva likadant, utan att alla skall ha möjlighet att utvecklas som självständiga människor.

Hoten mot den enskildes frihet kommer från många håll. Varje koncentration av makt - till staten, stora företag eller mäktiga organisationer - kan leda till att individens rättigheter och integritet förtrampas. Därför skall makten alltid balanseras och fördelas. Absolut makt är farlig makt.

Liberaler är anhängare av den begränsade staten. I de djupt personliga frågorna om hur livet bör levas skall staten stå neutral. I valet av livsstil, när det gäller att söka sanningen och svaret på frågan om vilket liv som är det goda, måste den enskilde vara suverän. Människan skall ha frihet att själv upptäcka världen, utveckla sin egenart och skapa sin framtid.

Livschanser

Liberaler är anhängare av den aktiva staten. Den sociala liberalismen bygger på övertygelsen att rätten till personlig utveckling måste omfatta alla eftersom alla är lika värda och måste behandlas med samma respekt.

Den enskildes chanser i livet beror både på personliga valmöjligheter och på förankring i olika gemenskaper. Frihet förutsätter ett rikt nätverk av frivilliga och spontana gemenskaper - ett civilt samhälle som är oberoende av den politiska makten.

Politiken skall bidra till så rika livschanser som möjligt för alla och till att chanserna ständigt förnyas. I ett liberalt samhälle finns både en rik mångfald av valmöjligheter och resurser för den enskilde att utnyttja dessa möjligheter.

Framtidens människor har samma rätt till livschanser som dagens. Ingen generation har rätt att skövla oersättliga naturvärden och tillfoga miljön irreparabla skador. Den jord vi bebor har vi bara till låns. På denna grund vilar förvaltarskapstanken, med dess krav på skydd för miljön och naturens mångfald, till gagn för kommande generationer.

Ansvar för framtida generationer innebär också att liberaler slår vakt om en god uppväxtmiljö för barnen. Den positiva livsgemenskap familjelivet kan erbjuda är av grundläggande betydelse för att barnen skall kunna utvecklas till fria och självständiga medborgare. Att hjälpa barn som far illa är ett ansvar för oss alla.

Så vävs individualism och gemenskap samman. Vi har alla rätt till frihet, självständighet och integritet. Samtidigt har vi ett gemensamt ansvar för att denna rättighet skall omfatta alla. Liberal individualism är därför motsatsen till egoism. Bara den som själv får ta ansvar och utvecklas som en självständig människa kan på allvar ta ansvar också för sin nästa. Liberaler avvisar gruppegoism som maskeras till solidaritet. Kollektiv kan aldrig ha en egen moral, skild från sina medlemmars. Solidaritet i djupare mening är bara möjlig om den bygger på respekt för individens rättigheter.

Det öppna samhället

Det liberala samhället är det toleranta och öppna samhället. Någon slutlig harmoni mellan alla önskemål och intressen kommer aldrig att uppnås. Utopier i form av färdiga och detaljerade planer är farliga och främmande för liberalismen. Sådana planritningar för framtiden förutsätter alltid förtryck för att kunna genomföras. De utgår dessutom från en illusion: att människan kan nå fullständig kunskap om alla sina livsvillkor eller att all viktig information skulle kunna samlas till politiska organ.

Mot denna illusion ställer liberalismen en kritisk förnuftsstro. Vi kan alltid nå fram till bättre kunskap än den vi har i dag, men aldrig till slutgiltiga sanningar. Framsteg sker genom kritik och öppenhet för nya idéer - som i sin tur bedöms på samma kritiska grunder som de gamla. Liberalismen är det totalitäras absoluta motsats.

Ett samhälle av fria medborgare kommer ständigt att erbjuda överraskningar och nya utvecklingsmöjligheter. Nya alternativ växer upphörligen fram genom enskilda människors skapande och utveckling och genom det spontana samspelet människor emellan. Ett sådant samhälle är aldrig färdigt. Det präglas av ständig utveckling och förändring.

Demokrati och marknadsekonomi

Demokratin är en nödvändig del av liberalismen. Endast en stat byggd på fri och allmän rösträtt, och med samma demokratiska fri- och rättigheter för alla, kan sägas utgå från alla medborgares lika värde.

Demokratin är det enda verk samma medlet att kontrollera makthavare och byta ut dåliga ledare.

Demokratin förutsätter självständiga människor och rätt för företag och organisationer att styra sig själva inom de ramar som läggs fast i demokratisk ordning. Om alla frågor och beslut blir politiska blir staten totalitär. Marknadsekonomi bygger på respekt för kontrakts- och äganderätten. Den ger en rörlighet och mångfald som är nödvändig för självständiga människor. Marknadsekonomi ger människor frihet att självständigt fatta beslut om konsumtion, arbete och sparande.

Marknadsekonomi är oöverträffad när det gäller att skapa välbefinnande och öka våra samlade resurser.

Demokrati och marknadsekonomi är också kraftfulla instrument för fred mellan folk och stater. Inget gynnar världsfreden mer än när diktaturer omvandlas till demokratier.

Marknadsekonomi och frihandel medför att de gemensamma resurserna ökar - därmed kan varje nation öka sitt välbefinnande utan att behöva plundra andra. Marknadsekonomi bygger på frivilligt utbyte och skapar ömsesidigt beroende därmed för den folk och nationer närmare varandra.

Liberalism över gränserna

Internationalismen

Ur respekten för den enskilde växer internationalismen. Att gränser och nationer existerar är ett historiskt faktum. Men detta kan aldrig användas som argument mot människors lika värde. Nationella strävanden kan vara ett led i frigörelse från förtryck men friheten som sådan är alltid personlig.

Liberaler vill vara världsmedborgare. Mot dem som i det nationella självstyrets namn vill styra och kontrollera kontakterna mellan folk och länder försvarar liberaler öppenheten. Liberal politik handlar om att öka kontaktytorna mellan människor genom att utveckla det fria flödet av idéer, tjänster och varor mellan länderna. Målet på sikt är att människor fritt skall kunna röra sig över gränserna och bosätta sig var dom vill.

All kultur formas i samspel inom länder och över gränser. Internationella kontakter utarmar inte kulturen utan berikar och förnyar den genom att ständigt skapa nya variationer. Världen i all sin mångfald erbjuder ständigt nya möjligheter till nytänkande och utveckling genom internationella kontakter.

Internationellt utbyte innebär inte bara att man låter sig påverkas av andra. Det innebär också att själv bidra med egna intryck och erfarenheter, med egen kultur och egna sedvänjor. Främlingsfientlighet bottnar ofta i en osäkerhet om den egna kulturella identiteten.

En aktiv kulturpolitik och en god folkbildning är inte bara en förutsättning för vårt eget lands utveckling. De utgör också förutsättningar för svenska bidrag i det allt intensivare samspelet med andra länder.

Fred förutsätter frihet. Den stabilitet som kan köpas genom att den svage underkastar sig den starkare kan aldrig bli varaktig. En värld av slutna samhällen, där information inte kan flöda fritt över gränserna, blir aldrig stabil. Där frodas rykten, missförstånd och misstro i stället för kunskap och ömsesidigt förtroende.

Den fattiga världen

Avstånd och nationella gränser får i dag allt mindre betydelse. Globaliseringen öppnar tidigare oanade möjligheter för ny kunskap, nya idéer och uppfinningar. Men denna process skärper också kravet på solidaritet. De nya möjligheter som öppnas får inte förbehållas de redan rika.

En generös biståndspolitik är central för liberalismen. Vi måste alltid vara beredda att genom katastrofbistånd snabbt lindra nöden för människor som drabbats. Genom utvecklingsbistånd skall förutsättningarna för en långsiktig och stabil utveckling i fattiga länder stärkas.

Utvecklingsbiståndet måste ges i frihet - under värdiga former och med respekt för mottagarnas rätt att göra egna val. Det måste också ges för frihet. Biståndet måste bidra till att utveckla demokratin och respekten för de mänskliga rättigheterna i mottagarländerna. Tanken att demokrati och mänskliga rättigheter inte är viktiga i fattiga länder avslöjar förakt för de människor som lever under andra villkor än vi själva.

Bistånd till länder som bevarar feodala eller socialistiska samhällsformer kan vara direkt skadligt för den sociala, ekonomiska och politiska utvecklingen. Fri företagsamhet och frivilliga kooperativ är lika viktigt som fria folkrörelser och självständiga massmedier.

Den internationella solidariteten får aldrig bli en angelägenhet enbart för politiska organ. Det vi gör lokalt har betydelse globalt. Internationalism och lokal handling förenas i dag allt tydligare. Den vilja att hjälpa som vi alla kan visa i vardagen är omistlig.

Bistånd är viktigt. Men än mer avgörande för utvecklingen i u-länderna är att de kan delta i det internationella handelsutbytet på rättvisa villkor. Biståndet kan bidra till att skapa förutsättningar för utveckling och demokrati. Men om den rika världen inte är beredd att acceptera de ekonomiska omställningar som följer av de fattiga ländernas utveckling kommer armodet aldrig att kunna brytas. Svenska handelshinder mot omvärlden måste avvecklas.

Flyktingar

Det är i dag allt svårare för den rika och demokratiska världen att avskärma sig från de - ofta fattiga - länder som präglas av oro och förtryck. Varje oroshård, varje skärpning av förtrycket, kan snabbt utlösa flyktingrörelser eller rent av nya folkvandringar. Ofta är det fattiga grannländer som får ta det största ansvaret. Men i princip är flyktingströmmarna globala.

Alla folk har samma rätt till frihet och demokrati som vi själva. Därför är en human flyktingpolitik viktig: dels för att skydda den enskilde mot förtryck och hot mot grundläggande mänskliga värden, dels som ett sätt att stödja demokratins utbredning i världen. Varje förtryckare är hotad så länge dennes motståndare är i livet och i frihet. Det är självklart att asylsökande måste garanteras samma rättssäkerhet och respekt som vi kräver för egen del.

En positiv bieffekt av flyktinginvandringen till Sverige är att vi som nation blir rikare genom att mångfalden ökar när människor med andra språk, idéer och sedvänjor bosätter sig i vårt land. I ett liberalt samhälle välkomnas variation och öppenhet - medan fördomsfullhet och intolerans bekämpas vare sig den finns i invandrarnas kulturmönster eller i den etablerade svenska kulturen. Flyktingar och invandrare skall ha samma rättigheter och skyldigheter som infödda svenska medborgare.

Sverige i Europa

I dag växer ett nytt, öppnare och mer enat Europa fram. Sverige får inte stå vid sidan om denna utveckling. Strävan måste därför också vara att Sverige blir medlem av den europeiska gemenskapen, EG. Detta innebär att vi uppger en del av vår nationella suveränitet, men i stället blir vi fullt delaktiga i och kan påverka de allt viktigare besluten på europeisk nivå. Dessa gäller inte bara ekonomi, utan också miljö,

vetenskap, kultur etc.

Det avgörande skälet för svenskt EG-medlemskap är emellertid att det öppnar nya möjligheter och nya kontaktvägar för vanliga människor. Livschanserna vidgas i ett enat och demokratiskt medborgarnas Europa.

Det bästa sättet att förebygga gränskonflikter är att göra gränserna mindre viktiga. Det var denna insikt som drev fram den europeiska integrationen efter andra världskriget. När järnridån ny lyfts bort finns risken att gamla regionala eller nationella konflikter blossar upp på nytt. EG-samarbetet är därför viktigt också för att garantera fred och stabilitet i det nya Europa som nu tonar fram. Det bör utvidgas till att successivt omfatta allt större delar av Europa.

Ett enat Europa är inte detsamma som ett centraliserat Europa. Tvärtom öppnas på nytt kontaktvägar och möjligheter till regionalt samarbete. Det kan t ex gälla Norden och området kring Östersjön, där en modern motsvarighet till den gamla Hansan kan komma att växa fram. Sådant regionalt samarbete över gamla block- och nationsgränser kan få stor betydelse för fred och samarbete i vår del av världen.

Ett globalt miljöansvar

Miljöförstöringen är ett globalt problem. Medan miljöpolitik tidigare främst handlade om att begränsa lokala effekter av ett fåtal utsläppskällor, tvingas vi i dag bekämpa globala miljöeffekter av många mer utspridda, sammansatta och diffusa föroreningar. "Den andra generationens miljöproblem" kan inte bekämpas med isolerade åtgärder i ett land eller mot enstaka utsläppskällor.

Svårbedömbara och storskaliga förändringar riskerar att medföra stora och världsomspännande konsekvenser. Påminnelserna om att miljöförstöringen inte känner några gränser når oss varje dag utsläpp i ett land kan allvarligt skada skogen, marken, havet och luften hundratals mil bort. Världens gemensamma utsläpp riskerar att leda till klimatrubbningar som dramatiskt ändrar livsbetingelserna på jorden.

Om miljön skall räddas måste alla ta ett personligt ansvar och göra personliga uppoffringar i sin bekvämlighet. Samtidigt måste den internationella samverkan stärkas, t ex genom FN och EG. Produktionen av varor sker inte sällan på bekostnad av oersättliga miljövärden. Men det finns ingen given motsättning mellan produktionstillväxt och god miljö. Resursslöseri och miljöförstöring har i regel varit en följd av att miljön har betraktats som en fri tillgång. I ett liberalt samhälle värderas miljön så att miljöhänsyn vägs in i all produktion. I ett sådant samhälle är tillväxten en följd av tekniska framsteg och bättre organisation - inte av förstörd miljö.

I öppna samhällen med en dynamisk marknadsekonomi kan nya miljövänliga produkter och tjänster successivt ersätta gamla som inneburit större påfrestningar på miljön. Den förnyelseprocessen får inte stoppas - tvärtom bör den stimuleras. Miljöavgifter är ett viktigt sätt att ta marknadskrafterna i miljöpolitikens tjänst, att se till att ny miljövänligare teknik och nya miljövänligare produkter kommer fram.

En offensiv miljöpolitik förutsätter tekniska, vetenskapliga och andra framsteg. Planekonomiernas miljökatastrofer har sin grund i att den tekniska utvecklingen avstannat och industrin låsts fast vid föråldrad teknik.

Det finns ett nära samband mellan fattigdom och miljöförstöring. Befolkningsökningen, i förening med en ekonomisk struktur som förhindrar utveckling och tillväxt, ökar kraftigt trycket på jordar och vattendrag. Också de sista av naturens resurser riskerar att tas i anspråk när det inte finns andra möjligheter att få mat och värme ytterligare någon tid. Följderna kan till sist bli så katastrofala att nya folkvandringar utlöses. Internationell miljöpolitik hör därför samman med kamp mot fattigdomen och arbete för internationell stabilitet. Det måste också avspeglas i det svenska biståndet.

Liberalismen i Sverige

Folkstyre och rättsstat

Vår syn på statsmakten utgår från två grundsatser. För det första skall gränserna för det offentliga inflytandet vara tydliga. Ramarna inom vilka den enskilde har att röra sig skall vara klara och lätta att uppfatta. För det andra skall de enskilda behandlas lika, statens ingrepp och verksamhet skall vara generella.

Dessa ideal är också den liberala rättsstatens ideal. Lagen skall behandla alla lika, och alla skall vara

lika inför lagen. Rättssäkerhet förutsätter att den enskilde har möjlighet att bedöma de villkor staten via lagarna sätter upp och förutsäga följderna av olika handlingar. Rättssäkerhet förutsätter också tydliga och offentliga procedurer och institutioner för att utkräva ansvar - vare sig det gäller mellan enskilda eller mellan den enskilde och staten.

Det är en viktig liberal uppgift att slå vakt om rättssäkerheten och tydligheten i lagstiftningen.

Medborgarnas skydd mot retroaktiv lagstiftning måste stärkas. Den enskildes möjligheter att hävda sina rättigheter och sin integritet gentemot stat och förvaltning måste öka. Rättshjälp skall vara tillgänglig för alla.

Rättssäkerhet förutsätter maktindelning. Politiker får inte inkräkta i polisiär verksamhet, lagtillämpning eller rättsskipning. I en rättsstat måste rollerna vara tydliga och ansvaret för fel och missgrepp lätt att lokalisera.

Skyddet för medborgarnas fri- och rättigheter måste förstärkas. Grundlagsfäst meddelarskydd skulle stärka mediernas ställning. Föreningsfriheten måste skyddas, liksom rätten att slippa kollektivanslutning till en förening. Svenska kyrkan skall stå fri från staten.

Den moderna svenska liberalismen föddes ur kampen för demokrati och allmän rösträtt. Ännu en stor seger vanns när enkammerssystem och ökad proportionell representation infördes. Nu är uppgiften att öka kontakten mellan väljare och valda.

På kommunal nivå gäller det att decentralisera besluten till mindre enheter än dagens stora kommuner. Närheten bör också stärkas genom personval inom det proportionella valsysteemets ram. Riksdagens insyn och möjlighet att kontrollera regeringsmakten måste stärkas.

Monopolen i etermedierna måste upphävas och inga nya monopol tillåtas växa fram i de nya medier som nu utvecklas. Utan fria medier kan makthavare aldrig kontrolleras. Det fria ordet är en oundgänglig förutsättning för en vital demokrati. Många röster måste kunna göra sig hörda och många kanaler måste stå till den enskildes förfogande.

Demokrati är inte bara ett sätt att fatta gemensamma beslut. Demokrati är också medborgerlig självstyrelse genom diskussion, där idéer och principer formuleras, formas och förändras i fritt meningsutbyte. Här finns en skillnad mellan liberal demokratisyn och olika former av populism.

Populister fäster mindre vikt vid diskussionen som medel att komma överens och hänvisar i stället passivt till rådande opinioner. Ofta spelar man öppet på missförstånd och fördomar. En sådan politik strider mot det öppna samhällets principer.

Demokratin går aldrig säker mot populism. Det finns inga institutioner eller regler som kan hindra populister att framträda och få stöd. Det skydd som finns består i att hävda den fria debattens ideal i sitt eget uppträdande. Vi måste alltid vara beredda att argumentera för vår sak. Man bekämpar inte fördomar och okunskap genom undfallenhet eller förbud, utan genom argument och upplysning.

En politik för utveckling

Marknadsekonomin är det liberala ekonomiska systemet. Inget annat system har kunnat förena valfrihet för den enskilde, effektiv resursanvändning, nyskapande och utveckling. Alla försök att ersätta marknadsekonomin med planer och offentlig administration har medfört ineffektivitet, byråkrati och stillastående. De har också medfört utarmning - inte bara materiell utan även kulturell och social.

Marknadsekonomin är, till skillnad från planekonomin, inte laglös. Medan planekonomin bygger på godtycke och politiska tillfälligheter, bygger marknadsekonomin på klara regler som är lika för alla aktörer.

Den maktkoncentration som det centralplanerade samhället förutsätter är oförenlig med demokrati och rättvisa. I planekonomierna har moderna ståndssamhällen uppstått. En liten maktfullkomlig överklass har i kraft av politiska positioner åtnjutit privilegier på folkets bekostnad. Samtidigt har planekonomin lett till rovdrift på människor och natur som inte kunnat hejdas av de spärrar som finns i demokratiska marknadsekonomier.

Till sist har dessa system brutit samman under sin egen tyngd, när folken - trötta på ineffektivitet, korruption och förtryck - rest krav på förändringar.

Marknadsekonomin styrka är dess dynamik och utvecklingskraft. En fortsatt tillväxt - som ytterst ökar välfärden för alla - kräver att vi bejakar och stödjer flexibilitet och omvandlingsförmåga. Att på allvar börja ta tillvara mäns och kvinnors kompetens på andra områden än de traditionella skulle vara en kraftfull stimulans för förnyelse och utveckling på alla samhällsområden.

En defensiv ekonomisk politik som försöker bevara rådande strukturer eller nöjer sig med att omfördela redan existerande resurser, medför i slutändan att alla blir förlorare. Målet om full

sysselsättning får t ex inte tolkas så att ingen skall behöva byta arbete eller arbetsplats. Regionalpolitiken skall mobilisera resurser och skaparkraft i alla delar av landet. Det regionalpolitiska stödet måste lämna frihet för regionerna att själva fatta beslut om hur detta skall ske. Problemdrabbade regioners utveckling får inte centralstyres via detaljerade stödpaket vars innehåll beslutas i Stockholm.

Full sysselsättning kan i längden bara åstadkommas i en fungerande marknadsekonomi. Men samtidigt behövs en aktiv arbetsmarknadspolitik som inriktas på utbildning för nya uppgifter, snarare än bidrag. En sådan politik är också ett stöd för marknadsekonomins dynamik.

Så länge marknadsekonomi existerat har det också stått klart att det finns krafter som kan upphäva den. Konkurrensen driver fram effektivitet och nyskapande. Men företagen på en fri marknad lever under ständig osäkerhet - de kan aldrig veta vilka nya produkter som kommer att lanseras, vilka nya företag som kommer att etableras eller vilka beslut konkurrenterna kommer att fatta. Därför finns alltid en lockelse att undanröja osäkerheten genom att sätta konkurrensen ur spel, att genom olika metoder själv eller i samförstånd med andra dominera marknaden.

Det handlar inte bara om karteller mellan privata producenter. Staten, kommuner, intresseorganisationer och företag går ofta samman för att minska eller ersätta konkurrensen med regleringar, handelshinder och subventioner. Det driver upp priserna och diskriminerar de nya eller mindre företag som inte kan hävda sig inför de politiska organen. Det är en viktig liberal uppgift att skydda marknaden och återupprätta konkurrensen på de områden där den är bristfällig.

Mångfalden på marknaden skyddas också genom att ägandet sprids. Det ökar kunskapen om marknadsekonomins villkor och underlättar förnyelse i näringslivet. Ägandespridning genom vinstandelar för de anställda är också viktigt av fördelningspolitiska skäl. De löntagarfonderna och andra former av kollektivt ägande stärker däremot bara etablerade intressen och maktgrupper. Men det finns många uppgifter som marknadsekonomi inte klarar. Det finns nyttigheter som marknaden inte förmår att prissätta korrekt. Dit hör bl a miljövärdena. Det finns tjänster, t ex utbildning, vård och omsorg, som är nödvändiga för att alla skall kunna leva ett självständigt liv, som aldrig kan fördelas rättvist enbart genom en fri marknad.

Vårt svar på frågan hur politik och fri marknad skall förenas är att formulera spelregler i form av stabila och generella ramar som gäller lika för alla. Det ekonomiska livets spelregler skall ha formen av

stabila och generella ramar som gäller lika för alla. De skall utgå från ekologiska, regionalpolitiska, välfärdspolitiska och andra hänsyn.

Sådana generella ramar stör inte de prisrelationer som är marknadsekonomins kärna. De innebär också att man visar respekt för människors fria val. En politik som i stället stödjer vissa producenter eller varor framför andra innebär att marknaden snedvrids genom att staten ger otillbörliga pekpinnar för människors handlande.

Liberal välfärdspolitik

Målet för liberal välfärdspolitik är att friheten skall delas av alla. Alla skall garanteras sådana resurser och sådan trygghet att de kan leva ett självständigt liv. Välfärdspolitiken skall garantera att alla får tillgång till god utbildning, vård och omsorg och erbjuda ekonomisk grundtrygghet genom socialförsäkringar.

Alternativet till välfärdspolitik är att hänvisa människor till privat välgörenhet. De som vinner på välfärdsstaten är de som saknar nätverk och kontakter, de som andra inte orkar med att stödja och de som har ansvar för vårdkrävande anhöriga.

I ett samhälle som präglas av socialt ansvar måste ett skyddsnet alltid finnas. Det krävs en yttersta garanti för grundstandarderna för dem som av olika skäl saknar tillräckliga ekonomiska resurser. Men sådana selektiva insatser bör aldrig vara annat än undantag. I huvudsak bör välfärdspolitiken vara generell - den bör behandla medborgarna enligt samma principer oavsett deras personliga inkomster. Stöd och omsorg skall garanteras utan integritetskränkande granskning av den enskildes personliga ekonomi eller genom särskild ansökan hos bidragsgivande styrelser och kommittéer.

Centralstyrda välfärdsmonopol är alltför stelbenta för att kunna uppfylla människors skiftande önskemål. De släpper inte fram nya idéer och initiativ och präglas av bristande effektivitet och förmåga till nyskapande.

Den enskilde måste själv kunna välja mellan olika former av utbildning och omsorg. Samtidigt som inflytandet inom den av staten eller kommunerna organiserade verksamheten måste decentraliseras bör övriga alternativ - kooperativa, privata och andra - få möjligheter att arbeta under samma villkor

som de offentliga.

Utbildningen och omvårdnaden måste stå öppna för alla. Den personliga ekonomin får inte bli någon avgörande faktor i valet mellan olika alternativ. Huvuddelen av dessa tjänster bör finansieras av stat och kommun. Det är politikernas uppgift att formulera tydliga och grundläggande kvalitetskrav. I dessa hänseenden skall de olika alternativen vara likvärdiga.

I varje ögonblick kräver välfärdspolitiken prioriteringar. Liberalismens betoning av den enskilda människans värdighet gör det naturligt att koncentrera det sociala reformarbetet på de grupper som tillhör "det glömda Sverige". Ofta saknar dessa starka talesmän eller intresseorganisationer. Målet att ge människor större kontroll över sina egna liv, t ex genom att kunna välja eget rum eller egen service, gäller också de mest utsatta - handikappade, sjuka, gamla på långvården, missbrukare och andra. Ofta kan små insatser dramatiskt öka livschanserna för de människor som berörs. Därför skall sådana insatser prioriteras högre än marginella förbättringar för dem som redan har stora möjligheter i livet.

Men den offentliga välfärdspolitiken har också begränsningar. Enskildas ideella insatser - som den vardagliga och informella solidariteten mellan vänner, grannar och familjemedlemmar eller frivilligt arbete i olika former - är oumbärliga. När det gäller att hjälpa missbrukare eller att stödja människor i djupa krissituationer är det ofta bara insatser av denna typ som fungerar.

Alkohol- och narkotikamissbruk innebär att individens fria vilja sätts ur spel. Missbruk kan drabba människor oavsett deras bakgrund och sociala ställning. Konsekvenserna för närstående, inte minst barn, är ofta katastrofala. Därför är en restriktiv drogpolitik nödvändig. I alla situationer som gäller hot, våld eller vanvård måste lagar och bestämmelser tydligt stå på de utsattas - oftast kvinnornas och barnens - sida.

Vi ser ingen motsättning mellan en offentlig välfärdspolitik å ena sidan och frivilliga och ideella insatser å den andra. Det är lika fel att motarbeta frivilliga krafter med hänvisning till konstlade jämlikhetsargument som att förutsätta att det enskilda engagemanget alltid kommer att räcka till och därför sänka ambitionerna i välfärdspolitiken.

Liberal miljöpolitik

Grunden för den liberala miljösynen är förvaltarskapet. Den innebär att människor har rätt och skyldighet att använda sitt förnuft och sin kreativitet för att både förbättra sina egna villkor och slå vakt om en god miljö och naturens mångfald så att kommande generationers livsvillkor inte försämras. Förvaltarskapstanken innebär ett ansvar för att även framtida medborgare garanteras valfrihet och utvecklingsmöjligheter.

Människan är varken naturens slav eller dess maktfullkomlige herre. Naturen sätter gränser för vårt handlande. Dessa måste respekteras om inte framtida generationers livschanser skall hotas. De långsiktiga överlevnadsfrågorna får inte bli föremål för avvägningar mot kortsiktiga ekonomiska intressen. Men inom dessa ramar finns utrymme för utveckling, nyskapande och tekniska framsteg. Miljöpolitiken måste grundas på generella och tydliga ramar, som utgår från vad naturen långsiktigt kan bära. Genom generella styrmedel, som miljöavgifter, kan staten stimulera användning och utveckling av ny och mer miljövänlig teknik, återvinning av avfall och sparsamhet med energi och naturresurser.

Dagens miljöpolitik är otidsenlig. Den bygger på selektiva beslut, där man i det enskilda fallet är beredd att pruta på miljökraven. Hänsynen till naturen tillåts variera med den för dagen tillgängliga tekniken och kortsiktiga ekonomiska intressen.

Lika viktig som miljöns kvalitet är naturens mångfald. Förvaltarskapstanken handlar inte bara om att garantera goda betingelser för överlevnad. Naturen - med sin stora variation av arter och miljöer erbjuder stora möjligheter för den enskilde att upptäcka nya dimensioner och få nya upplevelser. När unika miljöer skövlas minskar framtida generationers livschanser - vi fråntar dem alternativ som stått öppna för oss själva. Bara om vi aktivt värnar artrikedomen i Sverige kan vi med kraft verka internationellt för att regnskogar och andra hotade miljöer skyddas.

Folkbildning

En okunnig människa är också en maktlös människa. För att ta del av mångfalden, utveckla sin egenart och göra sina egna val måste den enskilde kunna orientera sig i omvärlden, bedöma följderna av olika handlingar och tolka innebörden av olika alternativ. Det liberala folkbildningsidealet innebär att vetenskap och kultur måste vara tillgängliga för alla. Det liberala samhället skall vara en kunskapens demokrati.

Demokratin och den fria vetenskapen bygger båda på insikten att kunskap och problemlösningar

alltid kan förbättras genom fri debatt och kritisk granskning av olika teorier. Alternativet är att lita till auktoriteter som själva inte låter sig granskas. Det finns ingen motsättning mellan vetenskapen och den humanistiska kulturens värden - tvärtom bygger de på samma respekt för den enskilda människan. Att bekämpa pseudovetenskap och kunskapsförakt är viktigt för att stärka det demokratiska samhället.

Forskningens frihet är en konsekvens av att alla har rätt att själva söka sanningen. Ett självständigt forskarsamhälle är en förutsättning för att denna frihet skall förverkligas. Försök att detaljstyra forskningens inriktning eller göra den beroende av enskilda företag skadar forskningens frihet och kunskapens utveckling. Därför måste självstyret för universitet och högskolor öka.

Skolan måste garantera alla en god allmänbildning och goda baskunskaper. Samtidigt måste skolan tillåta ökad mångfald och valfrihet. Rätt att välja skola inom och utom det offentliga systemet och rätt att specialisera sig inom breda sektorer är nödvändigt för att alla skall få uppleva äventyret att sträcka sig efter nytt vetande. Men all undervisning måste innehålla en gemensam bas av grundläggande kunskaper och syfta till förståelse för kultur och vetenskap.

Ett rikt och oberoende kulturliv är en förutsättning för ett öppet samhälle. Där möts vi ständigt av nya experiment, nya sätt att se på verkligheten och nya uttrycksformer. En liberal kulturpolitik understödjer denna kulturella mångfald och utveckling, samtidigt som äldre generationers skapande - kulturarvet - hålls levande. Ytterst handlar det om att öka den enskildes valmöjligheter, att ständigt öka möjligheterna till nya upplevelser och ny förståelse av sig själv och sin omgivning.

Den liberala rörelsen

Det liberala och frisinnade arvet

Dagens liberaler är arvtagare till en frihetsrörelse med djupa historiska rötter. Protester mot kungligt envælde, religiös intolerans, ståndsprivilegier och ekonomisk ofrihet förenade tidigt människor ur olika samhällsgrupper till gemensamt arbete för en ny politisk ordning. Gentemot de styrandes maktanspråk hävdade liberalerna att all politisk makt måste utgå från folket.

Dessa idéer inspirerade de stora demokratiska revolutionerna i England, Amerika och Frankrike och de stora demokratiska reformperioderna i olika länder under 18- och 1900-talen. Redan under 1700-talet arbetade liberala opinionsbildare och politiker i Sverige för tryckfrihet, frihandel, folkbildning och för att också de fattiga skulle ha lagens skydd mot överheten.

De svenska liberalerna genomdrev under 1800-talet reformer som lade grunden till välfärdsutvecklingen i vårt land. Tryckfriheten säkrades, folkskolan infördes, ståndsricksdagen och skråväsendet upphävdes, frihandeln vidgades, kvinnans ställning förbättrades, fler fick tillträde till högre utbildning. När Sverige industrialiserades var det liberala politiker som före alla andra krävde politiska och sociala reformer.

De demokratiska folkrörelserna frikyrkorna, nykterhetsrörelsen, Kooperationen, arbetarrörelsen, rösträttsrörelsen och andra - växte fram ur erfarenheterna av andligt förtryck och social misär. Här utvecklades det politiska frisinnet, i självklart förbund med liberala reformvänner med annan bakgrund. När rösträttsrörelsen 1902 ombildades till Frisinnade Landsföreningen inleddes liberalismens moderna historia i Sverige. Liksom i andra länder fördes demokratin till seger under liberal ledning.

Utvecklingen mot ett mer demokratiskt och människovärdigt samhällsskick i allt fler länder bröts av första världskriget, kommunismens och fascismens frammarsch och den internationella ekonomins sammanbrott under 1920- och 30-talen. I Sverige liksom i bl a Storbritannien och USA var det liberaler som visade hur demokratierna med en mer aktiv socialpolitik och ekonomisk politik kunde möta depressionen och hotet från de totalitära rörelserna.

Demokratiernas seger i andra världskriget blev bara en halv seger. Med de östeuropeiska revolutionerna 1989 har nya möjligheter skapats för samarbete mellan fria folk i alla delar av världen. Kampen för mänskliga rättigheter i diktaturena och arbetet för större respekt för den enskildes rätt i demokratierna, har varit intimt förknippade med liberala värderingar. Nu står den liberala rörelsen inför uppgiften att göra den nya världen säker för demokrati, öppenhet och tolerans.

En liberal attityd

Det var i samband med de förödande religionsstriderna i Europa under 1600-talet som liberaler publicerade

de första mer utvecklade tankarna om toleransens betydelse. Dessa krav har sedan drivits inte bara politiskt utan också av religiösa fritänkare utanför politiken. Tilltron till människans förnuft, som inspirerade upplysningstidens liberaler, var en förutsättning för den vetenskapliga revolutionen. Liberalismens krav på medborgerliga rättigheter och ett demokratiskt statskick har inspirerat författare och konstnärer som försökt tala för dem som ingen talan haft och samtidigt hävdade sin egen rätt till konstnärlig frihet. Kravet på frihandel och näringsfrihet har inspirerat stora reformrörelser riktade mot tullar, skråväsende och regleringar. De ideella folkrörelserna har alltid haft beröringspunkter med liberalismens människosyn och sociala engagemang.

Det liberala partiet i Sverige har stått emot nazism och nyvänster, det har aldrig frestats av auktoritära strömningar eller av antidemokratiska moderiktningar. Liberaler har alltid vänt sig mot förtryck oavsett var det förekommit och oavsett vem som varit förtryckets försvarare.

Det liberala arvet med dess bakgrund i humanistisk och kristen idétradition ställer liberaler i fronten i kampen mot antisemitism, apartheid och främlingsfientlighet. Man kan vara motståndare till rasism utan att vara liberal, men man kan aldrig vara liberal utan att stödja kampen mot rasismen.

Ett idéparti

Liberala partier är alltid idépartier. Liberalismens betoning av människoslåktets enhet och varje individs likaberättigande är alltid viktigare än snäva klass- och gruppintressen. Målet för liberaler är inte ett stillastående samhälle där alla skillnader mellan människor är upphävda, utan tvärtom ett samhälle där de olikheter som följer av skiftande talanger, livsstilar och annat fritt kan komma till uttryck och där ingen grupp har privilegier framför andra.

Liberaler ser inte som sin uppgift att företråda vissa yrkesgrupper eller människor med en viss livsstil. I stället står liberaler för ett medborgarskapsideal -just i kontrast till dem som i första hand ser sig som företrädare för en viss samhällsklass, livsåskådning eller uppfattning om hur livet skall levas.

Mot 2000-talet

Det liberala medborgarskapsidealet hänger samman med rätten till egendom, ekonomiskt oberoende och intellektuell frihet. I de just befriade länderna där människor i decennier berövats både sina medborgerliga rättigheter och de konkreta förutsättningarna för personligt oberoende, framstår detta samband mycket klart. För att hävda detta medborgarskapsideal fordras ofta personlig idealism och mod att gå emot makteliter, särintressen och fördomar.

Det finns inga garantier för att liberala partier eller liberala ideal kommer att segra - men inte heller för att andra idéer kommer att göra det. Även om friheten tycks segra i dag så kan nya hot mot friheten vänta i morgon. Men människans längtan efter frihet kan aldrig besegras. Förtryck leder alltid till motstånd.

Efter 1984 kom, också i de sista europeiska diktaturstaterna, 1989. De idéer som redan för flera hundra år sedan inspirerade de första liberala kraven och rörelserna har visat sin livskraft. Vår uppgift nu är att ytterligare stärka dem i ett långsiktigt hållbart reformarbete.